

İki Ahlâk Sistemi*

Frederic Bastiat

Piyasa

57

Bir önceki bölümün sonuna gelen okuyucu –eğer gelirse- şöyle diyebilir: İktisatçıları sıkıcı ve donuk insanlar olmakla suçlamakta haksız mıydım? Ne insanlar ama! Yağmacılık bugün her yerde hazır ve nazır bir güç ve hatta normal bir olguymuş gibi sunuluyor. Öyle bir olgu ki, binbir şekilde karşınıza çıkabilen, yasal ve yasadışı her yolu denemiş, bireylerin kutsal denilebilecek nitelikteki amaçlarını çarpıtan, saflık ve zayıflıktan istifade eden ve ondan ekme yiyenler (feeds on) yüzünden sürekli büyüyen... daha kasvetli bir dünya hayal edilebilir mi?

Ancak problem, durumun kasvetli olup olmadığı değil, doğru olup olmadığıdır. Zira, tarih doğru olduğunu söylüyor.

Politik iktisatı veya vermeyi sevdikleri isimle ekonomizmi, insanı ve dünyayı olduğu gibi ele aldığı için kınayanların, geçmişe ve bugüne dair, iktisatçılarınkinden daha karanlık bir manzaraya sahip olmaları ilginçtir. Sosyalist gazete ve kitaplar topluma karşı öyle bir nefret ve kinle doludur ki, medeniyet kelimesi onlar için adaletsizlik, sivil karışıklık ve anarşiyle eş anlamlı hâle gelmiştir. Sosyalistlerin insanların kendi durumunu geliştirip, ilerletme potansiyeline güvenleri öyle zayıftır ki, bu durum onların, özgürlüğün insanı kıyamete sürükleyen bir olgu olduğuna inanmalarına ve dolayısıyla onu kınayacak kadar ileri gitmelerine neden olmuştur.

Sosyalistlerin gelecekte ümitli oldukları doğrudur. Kendine yetemeyen insan altı bin yıldır yanlış yolda olsa da, ona kurtuluşa giden yolu gösterecek olan peygamber gelmiştir. Eğer sürü direnmeden çobanı izlerse, varacağı yer, çaba harcanmadan refahın elde edildiği; düzenin, güvenliğin ve uyumun tedbirsizliğin/ tembelliğin kolay ulaşılan ödülü olduğu ülkedir.

Bu insanların yapması gereken tek şey, Rousseau'nun dediği gibi, fiziksel ve ahlâkî yapılarının reformcular tarafından değiştirilmesine izin vermektir.

Tanrı'nın insanı bugün olduğundan farklı bir hâlde yaratması durumunda, toplumun nasıl bir hâl alacağını tahmin etmek/ bulmak politik iktisatın görevi değildir. Tanrı'nın, başlangıçta, bazı modern sosyal reformcuların önerilerini dikkate almaması üzücüdür! Eğer Tanrı, Alfonso (the Learned)'ya danışmış olsa ya da

Fourier'in tavsiyelerini göz ardı etmemiş olmasaydı, ilâhî mekanizma çok daha farklı işleyecek, sosyal düzen, içinde yaşadığımız, nefes aldığımız ve hareket ettiğimiz hâlihazırdaki düzene hiç benzemeyecekti. Ama, madem ki onun içindeyiz, onda yaşıyoruz ve herşeyimiz onda; o hâlde yapmamız gereken, onu incelemek ve kanunlarını anlamaktır. Özellikle de gelişimimiz bunları anlamaya bağlıysa...

İnsanların kalbinden çıkan tatmin edilmemiş arzularının sonsuz bir şekilde peş-peşe gelmesini önleyemeyiz.

Bu arzuların emek sarfetmeden tatmin edilmesini sağlayamayız.

Doğası öyle olduğu için, emeğin meyveleri çekici olmasına rağmen kendisinin itici olduğu gerçeğine gözlerimizi kapatamayız. İnsanların, çalışmalarının külfetini hile veya zorla başkalarının sırtına yıkmaya çalışırken, çalışmanın ürünlerinden paylarını arttırma daimî çabası içinde olmalarını engelleyemeyiz.

İnsanlığın tarihini yok edip, tarih boyunca işlerin böyle yürüdüğüne tanıklık eden geçmişin sesini susturamayız.

Savaşın, esaretin, köleliğin, teokrasinin, aşırı büyük olan devletin, ölçsüzlüğün, imtiyazların ve her türlü sahtekârlığın ve de tekellerin, insan kalbinde yer eden şu iki isteğin tartışılmaz ve korkunç sonuçları olduğunu inkâr edemeyiz: mücadelenin, emeğin ve çalışmanın meyvelerine düşkünlük ve bunların acılarından nefret...

"Ekmeğini alınının teriyle kazanmalısın." Ama herkes, mümkün olduğunca az ter akıtarak, mümkün olduğunca çok ekmek yemek ister. Tarih bu konuda kesin deliller gösterir. Tanrı'ya şükür ki, emeğin ve acının insanlar arasındaki dağılımının git gide eşitlendiğini görmekteyiz.

Görünürde olanı inkâr edecek değilsek, en azından bu bakımdan, toplumun az da olsa geliştiğini itiraf etmeliyiz.

O hâlde, toplumu kaçınılmaz bir şekilde adaletsizliğe yönlendiren bazı doğal ya da ilahî güçler, yasalar olmalıdır.

Biz bu gücün toplumda olduğunu ve Tanrı'nın bu gücü ona verdiğini söylüyoruz. Eğer o güç zaten orada bulunmasaydı, ütopyacılar gibi, bu gücü üretmek için yapay yollara başvuracak, insanın fiziksel ve ahlâkî yapısını temelden değıtirecek düzenlemeler yapacak ya da dayanak noktası olmayan bir kaldıraçın nasıl işlediğini anlamadığımızdan, bu gücü üretecek olan çabayı gereksiz ve beyhude addecektik.

Haydi gelin, yağmacılık dediğimiz kötü gücü tedricen ortadan kaldırmaya meyleden varlığı, mantiken açıklanmış ve tecrübeyle kanıtlanmış yararlı gücü tanımaya çalışalım:

Her kötü niyetli eylemin iki unsuru olmalıdır: Menşei ve etki noktası. Yani eylemi yapan ve ondan etkilenen ya da formel biçimde ifade edersek: Fail ve mef'ul.

Kötü niyetli eylemin etkisini engellemenin iki yolu vardır: Ya fail kendi isteğiyle geri çekilir ya da mef'ul direnir.

Bu gerçek, birbiriyle çelişmeyen, hatta sonuçları aynı olan iki ahlâk sisteminin ortaya çıkmasına sebep olur: dinsel ya da felsefî ahlâk ve benim iktisadî ahlâk dediğim, faydacı ahlâk.

Dinsel ahlâk bir kötülüğü engellemek için özne rolündeki insana hitap eder ve insana, “kendini ıslah et, daha saf hâle gel, kötülük yapmaya son ver ve iyilik yap, tutkularını dizginle, kendi isteklerinden feragat et, komşuna zulmetme, çünkü onu sevmek ve rahat ettirmek senin görevindir; önce âdil, sonra cömert ol” der. Sözünü ettiğimiz bu ahlâkî ilkeler, iki ahlâk sistemi arasında her zaman daha güzel ve etkili olan tarafta yer alacaktır. İnsanlığa tüm ihtişamı ile hitap edecek, daha dokunaklı ve heyecanlı bir şekilde ifade edilecek ve insanlığın beğenisini daha kolay kazanacaktır.

İktisadî veya faydacı ahlâk sisteminin amacı aynıdır, bunlar insanın pasif rolünü vurgularlar. İnsanlara davranışlarının sonuçlarını gösterip, onları, kendilerine zarar verenlere direnme, faydalı olanları da teşvik etmeye iterek, baskıyı daha zor ve tehlikeli hâle getirmek için zulme uğrayan halk kitleleri arasında yeterince iyi duygu, bilgi ve haklılaştırılabilir güvensizlik yaymaya çalışırlar.

Faydacı etiğin zalim üzerinde de tesirinin bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yanlış bir davranış hem iyi hem de kötü sonuçlara yol açar: Ona maruz kalan/hedef olan için kötü, onu yapan için iyi; aksi takdirde o davranış hiç icra edilmiş olurdu. Fakat, iyi sonuçlar hiçbir şekilde kötü sonuçları telâfi etmez. Fenalık her zaman ve mecburen iyilikten büyüktür. Çünkü, tahakküm (zulüm) enerji israfına yol açar, tehlikeler yaratıp mukabeleyi tahrik eder ve yüksek maliyetli tedbirler gerektirir. Bu etkiler sadece bastırılan kesimlerin tepkisini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda kalpleri çürümemiş olanları adaletin tarafına çeker ve baskıcıların emniyetini tehdit eder.

Fakat, aşikâr olmaktan ziyade zımnî olan bu ahlâk sisteminin, nihaî tahlilde, sadece bilimsel bir izah olduğunu anlamak kolaydır. Ki bu sistem, karakterini değiştirirse, tesirinin bir kısmını kaybedecektir. Kalbe değil akla hitap etmektedir; ikna etmek değil, inandırmak istemektedir; nasihat değil, delil vermektedir ve kötü üzerinde onu beslemeyi önlemenin dışında bir zafer kazanamayacaktır. Diyorum ki, bu ahlâk sisteminin kuru/sıkıcı olmakla ve yararı olmamakla suçlanması kolaydır.

Serzeniş doğru, fakat gayri âdildir. Bu, politik iktisatın, bize herşeyi söylemediğini, herşeyi ihtiva etmediğini, evrensel bilim olmadığını söyleme noktasına ulaşır. Fakat, dünyada kim ona yönelik böylesine kapsayıcı bir iddiada bulundu ki?

Bu suçlama, eğer politik iktisat, yöntemlerinin kendisine bütün ahlâkî alan üzerinde kapsayıcı bir hâkimiyet verdiği iddiasında bulunsaydı ve felsefe ve dine kendi çalışma metotlarını, insanlığın gelişimi için yasaklama gibi bir haddini bilmezlik içinde olsaydı, hakikîlik kazanırdı.

Öyleyse, münasip şekilde politik iktisat olarak adlandırılan ahlâk felsefesinin ve politik iktisatın birlikte işleyişini kabul edelim: Kötü hareketi, onu, bütün iğrençliğiyle teşhir ederek vicdanımızda kurma eylemini ve yine kötü eylemi onun etkilerini tasvir etme yoluyla yargınızda itibardan düşünme eylemini.

Dinî ahlâkçıların zaferinin, vuku bulduğu zaman, daha asil, daha cesaret verici ve daha aslî olduğunu itiraf edelim. Fakat, iktisatın zafer elde etmesinin daha kolay ve daha kesin olduğunu kabul etmek zordur.

Birçok hantal cilt yerine birkaç satırda, J. B. Say, bir süre önce, saygın bir aileye riyakârlık yüzünden giren nizaları sona erdirmenin iki mümkün yolu olduğunu söylemiştir. Tartuffe'yi islah etmek veya Orgon'u daha az aptal haline getirmek¹. İnsan kalbinin büyük tasvircisi Moliere'in zihninde daima ikinci yolun daha tesirli olduğu fikrini tuttuğu anlaşılmaktadır.

Aynı şey bütün dünyada geçerlidir.

Bana Sezar'ın yaptığı şeyi söyleyin, size o günlerin Romalılarını tasvir edeyim.

Bana modern diplomasinin başardığı şeyi söyleyin, size dünya milletlerinin ahlâkî durumunu tasvir edeyim.

Eğer, iki kere ikinin matematikte olduğu gibi politik ekonomide de dört ettiğine ikna edilmemişsek, Afrika probleminin masraflarıyla ve güçlükleriyle karşılaşmamalıyız.²

Fransa sahte şeref âşığı olmamış olsaydı, M. Guizat,³ "Fransa, şerefini korumak için gerekli masrafı yapacak kadar zengindir" demek fırsatına sahip olmazdı.

Aynı devlet adamı, gerçekten, ağır hükümet harcamaları ile özgürlüğün birbirleriyle bağdaştırmayacağını anlasaydı, "özgürlük, Fransa için, fiyatı üzerinde pazarlık yapılmayacak kadar kıymetlidir" demezdi.

Tekelleri besleyen, insanların sandığı gibi tekeller değil, tekelleşmiş olanlardır.

Ve, seçimlerle ilgili olarak, yozlaştırıcılar olduğu için insanlar yozlaştırılabilir değildir, tam da tersine, kanıtlar ikincisinin yozlaşmasının bütün maliyetini ödediğini göstermektedir. O zaman, yozlaşmayı sona erdirmek onların görevi değil midir?

Dini ahlâk, eğer yapabilirse, Tartuffelerin, Sezarların, kolonyalistlerin, arpalıklardan otlananların, tekellerin ve benzerlerinin kalbini yumuşatır. Politik ekonominin görevi onların aldattığı kimseleri aydınlatmaktır.

Bu iki metottan hangisi sosyal gelişmeyi teşvik etmede daha etkilidir? Bu suale bir cevap verme ihtiyacı varsa, ikinci diyeceğim. İnsanlık, korkarım, bir müdafaacı ahlâk sistemini öğrenme ihtiyacından kaçamaz.

Araştırdım, okudum, gözlemlerim ve sorguladım; ama boşuna. Hiçbir yerde, ondan yararlananların gönüllü fedakârlığıyla ortadan kalkmış bir istismar bulamadım.

Tersine, ondan zarar gören insanların muhalefetine maruz olan pek çok örnek görmekteyim.

Bu yüzden, istisnaların sonuçlarını tasvir etmek onları ortadan kaldırmanın en tesirli yoludur. Bu, özellikle, korumacılık sistemi gibi, kitlelere ağır zorluklar bindirirken ondan faydalanmayı umanlara sadece yanılısama ve hayal kırıklığı veren

1. Moliere'in komedisi *Tartuffe, or the Impostor*'da, Tartuffe entrikacı, riyakâr; Orgon ise, onun iyi kalpli, aldatılmış kimsesidir.

2. Afrika problemi Fransıızlar'ın Cezayiri fethetmek için yürüttüğü bir dizi yüksek maliyetli askeri seferden oluşmaktaydı.

3. François Pierre Guillaume Guizot(1781-1874), Fransız devlet adamı ve tarihçi, 1840'larda Thierlerin siyasal iktidar kavgasındaki zorlu rakibi Fransız milletini kendini para kazanmaya adamaya teşvik etti, iç reformlara karşı çıktı, İngiltere'ye karşı dostça bir tavır takındı.

istismarlar için böyledir. Bu, faydacı etik, kendi başına, insan ruhunun sıcak tabiatının ve en asil yeteneklerinin yol açması umut edilen sosyal iyileşmeyi sağlayabilecek demek midir?

Bu müdafaacı etik sisteminin -ki, nihaî tahlilde insanların doğru anlaşılmiş menfaatlerinin kabullenmesinden başka bir şey değildir- evrensel yayılması adalet ve genel refaha uyumludur. Bu tür ilkelere dayanan bir toplum, iyi düzenlenmiş olmasına rağmen, çok çekici olmayabilir; çünkü, böyle bir toplumda, aldatılacak kimseler olmayacağı için dolandırıcılar olmayacaktır.

Açlık tarafından zayıflatılmış aileler canlanmak için çok küçük bir gıdaya ihtiyaç duyacaktır; herkesin tedbirliliği herkesin uyanıklığıyla birleşecektir; kısaca reform, dışsal davranışları düzenlemesine rağmen, insanların vicdanına nüfuz etmiş olmayacaktır. Böyle bir toplum, bazen, haklarının en küçük ihlâline karşı direnmeye hazır ve her yerden gelecek ihlâllere karşı onları korumada becerikli adalet mekâmlarında örneklendirilir. Onlara saygı duyabilir ve hatta hayran olabilirsiniz, fakat arkadaşınız olarak seçmezsiniz.

Bu iki etik sistem, karşılıklı suçlamalar yerine, kötülöklere saldırmak için birlikte çalışmalıdırlar. Ekonomistler görevlerini yaparlarken -çabucak inananların gözünü açmak, önyargıların kökünü kurutmak, her hile tipi hakkında karşılaştırılabilir ve lüzumlu güvensizlik uyandırmak, şeylerin ve eylemlerin hakikî mahiyetini araştırmak ve tasvir etmek- dinî ahlâkçılar da kendilerinin üzerinde daha çok anlaşılacak ve fakat daha zor görevlerini yapmalarına müsaade edelim. Dinî ahlâkçılar ahlâksızlıkla mücadele etmesine, hayırın, fedakârlığın, benliğinden vazgeçmenin lezzetlerini tasvir etmesine; kötülüğün kaynaklarını kuruttuğumuz yerde erdemın kaynaklarını açmasına izin verelim; bu onun görevidir. Bu asil ve muhteşem bir görevidir. Fakat dinî ahlâkçılar insan toplumlarında gelişmiş ahlâkın faydalılığını niçin inkâr etsin?

Bir toplumun, zatî olarak erdemli olmaksızın ekonomik ahlâk sisteminin işleyişi tarafından iyi bir şekilde düzenlenmesi (kastettiğim politik ekonomi bilgisinin sağlanmasından fazlası değildir) dinî ahlâkın da ilerlemesine imkân sağlamaz mı?

Alışkanlığın insanın ikinci tabiatı olduğu söylenir.

Herkesin sadece aydınlanmış kamunun direnişinin sonucu olarak adaletsizliğe hiç alışmadığı bir ülke bile yaşamak için pek hoş bir yer olmayabilir. Bana öyle görünüyor ki, bu ülke en azından daha saf ve yüksek bir düzenin kaidelerini algılamaya hazır olacaktır. Kötülük yapmaya hiç alışmamış olmak bile iyiliğe doğru geniş bir adım atmaktır. İnsan yerinde sabit kalmaz. Sadece rezilliğe yol veren günah/ kötülük yolundan ayrılmış olmakla dahi erdemın cazibesini daha fazla hissedecektir.

Belki de toplum, insanların kişisel menfaat erdemini tatbik ettiği bu adî safhadan geçecek ve böyle bir motive ihtiyaç hissetmeyeceği daha şahane bir safhaya yükselecektir.

Çeviren: Atilla YAYLA-Emrah AKKURT

* Friedric Bastiat, "Two Systems of Ethics", *Foundation of Economic Education*, 1996, s. 147-154.